ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ • UNIVERSITY

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TURKISH RESEARCHES INSTITUTE

ISSN: 1300-9052

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

JOURNAL OF TURKISH RESEARCHES INSTITUTE

TAED 60

EYLÜL-SEPTEMBER

ERZURUM - 2017

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
JOURNAL OF TURKISH RESEARCHES INSTITUTE

ISSN: 1300-9052

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
JOURNAL OF TURKISH RESEARCHES INSTITUTE

TAED 60
EYLÜL-SEPTEMBER

ERZURUM - 2017

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ATATURK UNIVERSITY JOURNAL OF TURKISH RESEARCHES INSTITUTE
TAED Sayı / Number 60 – Eylül-September 2017

Yayımlayan / Published
Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü
Ataturk University Turkish Researches Institute
ISSN 1300-9052

SAHİBİ - OWNER
Yönetim Kurulu Adına
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Rıfat KÜTÜK

YÖNETMENLER- EDITORS
Yrd. Doç. Dr. Servet TİKEN
Yrd. Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

ALAN YÖNETMENLERİ – AREA EDITORS
Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ *(Türk Halk Bilimi)*
Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER *(Türk Dili ve Lehçeleri)*
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL *(Türk Dünyası Edebiyatları)*
Yrd. Doç. Dr. Mevlüt YÜKSEL *(Türk Tarihi)*

YABANCI DİL DANIŞMANLARI
FOREIGN LANGUAGE CONSULTANTS
Prof. Dr. Mehmet TAKKAÇ
Prof. Dr. İsmail ÖĞRETİR
Arş. Gör. Hakan SOYDAŞ

HALKLA İLİŞKİLER - PUBLIC RELATIONS
Arş. Gör. Metin IŞIKOĞLU

TEKNİK REDAKSİYON- TECHNICAL REDACTION
Arş. Gör. Caner SOLAK-Arş. Gör. Ahmet KARADOĞAN

DİZGİ - TYPESETTING
Yrd. Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

KAPAK TASARIM-COVER DESIGN
Mehmet YILDIRIM

BASKI-PRESS
Eser Ofset Saraybosna Cad. Altunalem Sitesi D Blok
No.1 Tel: 0442 233 4667 ERZURUM

YAZIŞMA ADRESİ-CORRESPONDENCE
Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 25240 Erzurum-Türkiye
Ataturk University Turkish Researches Institute, 25240, Erzurum-Turkey
+ 90 442 231 13 66
turkiyat@atauni.edu.tr http://dergipark.gov.tr/ataunitaed http://www.turkiyatjournal.com

YAYIN KURULU - EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Ali KAFKASYALI *(Atatürk Üni.)*
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY *(Uludağ Üni.)*
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK *(Fırat Üni.)*
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN *(Ege Üni.)*
Prof. Dr. Hüseyin AKKAYA *(Cumhuriyet Üni.)*
Prof. Dr. Kâzım KÖKTEKİN *(Atatürk Üni.)*
Prof. Dr. Kemal H. KARPAT *(İstanbul Şehir Üni.)*
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN *(Celal Bayar Üni.)*
Prof. Dr. Kerima FİLAN *(Saraybosna Üni.)*
Prof. Dr. Layli ÜLKÜBAYEVA *(Manas Üni.)*
Prof. Dr. Lile TANDİLAVA *(Şota Rustaveli D. Üni.)*
Prof. Dr. Liu BIN *(Sincan Üni.)*
Prof. Dr. Mehmet TEZCAN *(Uludağ Üni.)*
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK *(Atatürk Üni.)*
Prof. Dr. Metin EKİCİ *(Ege Üni.)*
Prof. Dr. Muharrem KASIMLI *(Azerbaycan İ.Aka.)*
Prof. Dr. Mihai MAXIM *(Bükreş Üni.)*
Prof. Dr. Muhsin MACİT *(Anadolu Üni.)*
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ *(Atatürk Üni.)*
Prof. Dr. Niu RUJI *(Sincan Pedagoji Üni.)*
Prof. Dr. Peter ZIEME *(Brandenburgische Aka.)*
Prof. Dr. Recep TOPARLI *(Cumhuriyet Üni.)*
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL *(Atatürk Üni.)*
Prof. Dr. Selami KILIÇ *(Atatürk Üni.)*
Prof. Dr. Suat UNGAN *(Karadeniz Teknik Üni.)*
Prof. Dr. Suzuki TADASHI *(Tokyo Üni.)*

Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarını bağlar, dergimizin ve kurumumuzun görüşlerini yansıtmaz.
The opinions and views in papers published on the journal belong only to its authors and do not necessarily reflect the views of the journal and its publisher.

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi;
Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Sistemi (ULAKBİM), TR Dizin, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (Asosindex), Modern Language Association (MLA), Scilit, MIAR, Oclc WorldCat, Acarindex, Sobiad, Akademik Dizin, Researchgate, OpenAIRE gibi indekslerce taranan **"uluslararası hakemli bir dergidir"**

DANIŞMA KURULU - ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN *(Gazi Üniversitesi / Emekli)*
Prof. Dr. Ahmet BURAN *(Fırat Üniversitesi)*
Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR *(Karadeniz Teknik Üniversitesi)*
Prof. Dr. Bahtiyar KARİMOV *(Özbekistan Millî Üniversitesi)*
Prof. Dr. Besim ÖZCAN *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ *(Kırıkkale Üniversitesi)*
Prof. Dr. Ceval KAYA *(Ardahan Üniversitesi)*
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Dosay KENJETAY *(Ahmet Yesevi Üniversitesi)*
Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ *(Atatürk Üniversitesi / Emekli)*
Prof. Dr. Ekrem ČAUŠEVIĆ *(Zagreb Üniversitesi)*
Prof. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Esin DERİNSU DAYI *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK *(Fırat Üniversitesi)*
Prof. Dr. Gulnisa JAMAL *(Sincan Ekonomi ve Finans Üniversitesi)*
Prof. Dr. Gülden SAĞOL YÜKSEKKAYA *(Marmara Üniversitesi)*
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN *(Ege Üniversitesi)*
Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ *(İstanbul Kültür Üniversitesi)*
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Halil KOCA *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Hanifi VURAL *(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)*
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. İlber ORTAYLI *(Galatasaray Üniversitesi)*
Prof. Dr. Kemal POLAT *(Amasya Üniversitesi)*
Prof. Dr. Kemal YAVUZ *(Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi)*
Prof. Dr. LAYLİ ÜLKÜBAYEVA *(Manas Üniversitesi)*
Prof. Dr. Leyla KARAHAN *(Gazi Üniversitesi)*
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ *(Gazi Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN *(Cumhuriyet Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM *(Nevşehir Üniversitesi)*
Prof. Dr. Metin AKKUŞ *(Düzce Üniversitesi)*
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN *(Hacettepe Üniversitesi)*
Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mukim SAĞIR *(Erzincan Üniversitesi / Emekli)*
Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH *(Erciyes Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN *(İstanbul Üniversitesi)*
Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ *(Ardahan Üniversitesi)*
Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA *(İstanbul Üniversitesi / Emekli)*
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU *(Hacettepe Üniversitesi)*
Prof. Dr. Rıdvan CANIM *(Trakya Üniversitesi)*
Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK *(Dicle Üniversitesi)*
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU *(Selçuk Üniversitesi / Emekli)*
Prof. Dr. Sakıp Selçuk GÜNAY *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Selami ECE *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Turgut KARABEY *(Erzincan Üniversitesi)*
Prof. Dr. Vahit TÜRK *(İstanbul Kültür Üniversitesi)*
Prof. Dr. Yavuz AKPINAR *(Ege Üniversitesi / Emekli)*
Prof. Dr. Yavuz ASLAN *(Atatürk Üniversitesi)*

HAKEMLER – REFEREES
TAED-60

Prof. Dr. Abdulkadir GÜL *(Erzincan Üniversitesi)*
Prof. Dr. Abdülbaki ÇETİN *(Bingöl Üniversitesi)*
Prof. Dr. Bayram NAZIR *(Gümüşhane Üniversitesi)*
Prof. Dr. Cengiz GÜNDOĞDU *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYĞUR *(Pamukkale Üniversitesi)*
Prof. Dr. Ebru ALTAN *(İstanbul Üniversitesi)*
Prof. Dr. Ercan ALKAYA *(Fırat Üniversitesi)*
Prof. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY *(Uludağ Üniversitesi)*
Prof. Dr. Fazıl GÖKÇEK *(Ege Üniversitesi)*
Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU *(Kocaeli Üniversitesi)*
Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. İhsan Sabri BALKAYA *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mehmet ÇOG *(Karadeniz Teknik Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN *(Gazi Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI *(Yüzüncü Yıl Üniversitesi)*
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN *(Hacettepe Üniversitesi)*
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Mukadder ERKAN *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. S. Hakan KIRIMLI *(Bilkent Üniversitesi)*
Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE *(Pamukkale Üniversitesi)*
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ *(Ahi Evran Üniversitesi)*
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Selami KILIÇ *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Selçuk GÜNAY *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Semra ALYILMAZ *(Atatürk Üniversitesi)*
Prof. Dr. Şener DEMİREL *(Fırat Üniversitesi)*
Prof. Dr. Yavuz ASLAN *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Adem İŞCAN *(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)*
Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Funda KARA *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Hüseyin BAYDEMİR *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. İlkin GULİYEV *(Kafkas Üniversitesi)*
Doç. Dr. Ramazan KAYA *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Rıfat KÜTÜK *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Tolga BAŞAK *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Ümit KILIÇ *(Atatürk Üniversitesi)*
Doç. Dr. Vildan COŞKUN *(Sakarya Üniversitesi)*
Doç. Dr. Yahya YEŞİLYURT *(Kastamonu Üniversitesi)*
Doç. Dr. Yunus ÖZGER *(Bozok Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AYDIN *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Asuman GÖKHAN *(Atatürk Üniversitesi)*

Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Ersoy ZENGİN *(Munzur Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Fatih VEYİS *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ *(Sakarya Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Baha ÖZTUNÇ *(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YILDIRIM *(Gazi Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Hüsna KOTAN *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. İlknur EMEKLİ *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Mevlüt YÜKSEL *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Nebahat ORAN ARSLAN *(Kafkas Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Özkan Dayı *(Bayburt Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Selçuk DEMİR *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Serkan TÜRKOĞLU *(Artvin Çoruh Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Servet TİKEN *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Sevim ERDEM *(Bitlis Eren Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Türkan POLATCI DEMİRKOL *(Çankırı Karatekin Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Yasin Mahmut YAKAR *(Erzincan Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU *(Atatürk Üniversitesi)*
Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ *(Atatürk Üniversitesi)*

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE 'EŞZAMANDALIK'
"COEXISTENCE" IN TURKISH

ERKAN HİRİK
Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Assist. Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Science and Letters,
Department of Turkish Language and Letter
erkanhirik@gmail.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6978-8981

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-60, Eylül- September 2017 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types*	:	Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date*	:	22.03.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date*	:	04.06.2017
Sayfa-*Pages*	:	203-226
DOI-	:	http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3748

www.turkiyatjournal.com
http://dergipark.gov.tr/ataunitaed
This article was checked by iThenticate.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
JOURNAL OF TURKISH RESEARCHES INSTITUTE
TAED-60, 2017. 203-226

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE 'EŞZAMANDALIK'
"COEXISTENCE" IN TURKISH

ERKAN HİRİK

Öz

Dilin sürekli gelişim içerisinde olması ile dilbilgiselleşme, kelime yapımı ile sözlükselleşme, fono-semantik başkalaşma ve anlam olayları dil içerisinde yer alan bazı morfemlerin ve leksik unsurların farklı dönemlere ait biçimlerinin eşzamanlı olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle bir biçimbirimin, kelimenin ya da anlamının süreç içerisinde hem değişikliğe uğramış hem de uğramamış biçimi aynı anda kullanılabilmektedir. Bu durum çalışmada "eşzamandalık (coexistence)" terimiyle adlandırılmıştır. Bir kelimenin dilbilgiselleşme süreçleri sonrası eke dönüşmesi ve kelime biçiminin de yaşanması buna bir örnek teşkil edebilir. Örneğin, Türkçede -yor eki bir biçimbirim olarak görev yapmaktadır. Bu ekin eski şeklinin yorı- (yürü-) fiili olduğu bilinmektedir. Fakat dil, eski şeklini (ses değişiklikleri hariç) kullanımdan düşürmemiştir. Bugün Türkçede hem yürü- fiili hem de -yor eki kullanılmaktadır. Bunun gibi başka örnekler de mevcuttur. Dilbilgiselleşme süreci ile ortaya çıkan bu örneklerden başka sözlükselleşme süreci, kelime yapımı, fono-semantik başkalaşma ya da anlam olayları esnasında ortaya çıkan "eşzamandalık" örnekleri de bulunmaktadır.

Bu çalışmada dilbilgiselleşme, kelime yapımı ve sözlükselleşme, fono-semantik başkalaşma ve anlam iyileşmesi/kötüleşmesi/ genişlemesi süreçleri sonrasında ortaya çıkan "eşzamandalık" örnekleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Artzamanlılık, Eşzamanlılık, Eşzamandalık, Türkiye Türkçesi

Abstract

With the continuous development of the language, grammaticalization, word formation and lexicalization, phono-semantic differentiation and semantic events cause simultaneous use of different morphological and lexical forms of lexical elements in language. In other words, both changed forms and unchanged forms of a morpheme, word or meaning of a word can be used at the same time (synchronically). In this study, it is called "coexistence (eşzamandalık)". Turn into morpheme after grammaticalisation process of a word and also living as a word format can be sample of coexistence. For example -yor suffix have used as a morpheme in Turkish. It is known that diachronic format of this suffix is a verb yorı- (yürü-). But language has not discarded of its diachronic format (except phonetic changes). Both of yürü- and –yor have used in Turkish today. There are other examples as well. Apart from these examples emerging in conjunction with the grammaticalization process, there are examples of "eşzamandalık" (coexistence) occurring during lexicalization, word formation, phono-semantic differentiation or semantic events.

In this study, "coexistence" samples that occur after the process of grammaticalisation, word formation, lexicalisation, phono-semantic differentiation and semantic events will be analysed and classification of coexistence (eşzamandalık) will be tried.

Key Words: Diachrony, Synchrony, Coexistence, Turkish.

Giriş

Her dil kendi içerisinde oldukça değişken ve işlerliği yüksek bir mekanizmaya sahiptir. Bu mekanizmanın işleyişi, zaman içerisinde dilde birtakım biçimbirim, kelime, sözdizimi ve anlam bağlamında yeni dilbilgisi olaylarının gerçekleşmesine neden olur. Dil, insan ihtiyacına binaen gelişip değişir. İnsan ihtiyaçlarının zaman içerisinde çeşitlenmesi, artması ya da azalması dilin içyapısına da doğrudan yansır. Keza, en bilinen dil tanımlamalarına (Ergin, 2003: 4) bakıldığında dil, hep değişen / gelişen ve kendine has kuralları olan yapı olarak tanımlanmaktadır.

Dil, büyük oranda tarihi olaylar neticesinde şekillenen bir geçmişe sahiptir. Geçmişinden bugüne değin her dil, artzamanlı olarak incelendiğinde geçmişiyle bugünü arasında ses, biçimbirim, kelime ve anlam bağlamında değişiklikleri görmek mümkündür. Bu hususta artzamanlı olarak ele alındığında sözdiziminin daha muhafazakâr bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Dile işlerliği kazandıran önemli temel özellikler olan *dilbilgiselleşme, kelime yapımı* ve *sözlükselleşme*, *fono-semantik başkalaşma, ek kalıplaşması* ve *anlam olayları,* dilin ağırlıklı artzamanlı olmak üzere eşzamanlı da işlev gören dilbilgisi konularıdır. Özellikle *dilbilgiselleşmenin* ve *sözlükselleşmenin* oluşum seyrini takip edebilmek için olaya eşzamanlı ve artzamanlı yaklaşılması gerekir (Demirci, 2008: 139). Aynı şekilde fono-semantik başkalaşma da artzamanlı seyredilmesi gereken bir dilbilgisi olayıdır. Dil mekanizmasındaki işleyiş, artzamanlı olarak ele alındığında dilbilgiselleşmiş ya da sözlükselleşmiş unsurun geçmişi tespit edilebilir. Eşzamanlı olarak bakıldığında yine bu unsurun ne durumda olduğu, biçim ve işlevsel özellikleri anlaşılabilir. Bunlarla birlikte kelime yapımı da sözlükselleşmeden farklı olarak dilde yeni kelimelerin ortaya çıkmasını sağlayan bir mekanizmadır. Kelime yapımı ve sözlükselleşme temelde dilde yeni kelimelerin ortaya çıkmasını sağlasalar da kelime yapımı *ekleme, birleştirme, kırpma, karma, genelleme, uydurma, eşleştirme vb*. kalıplarla yapılarak daha genel olması; *sözlükselleşme* ise genelde daha sıra dışı şekilde gerçekleşmesi (Sarı, 2015) bağlamında birbirinden ayrılmaktadır. *Fono-semantik başkalaşma* da aynı kökten gelen fakat zaman içerisinde ses ve anlam ayrılığı sonucu farklı sözvarlığı unsuru durumuna gelen kelimeleri ifade etmede kullanılan bir terimdir. Anlam olayları da artzamanlı ve eşzamanlı olarak dilin anlam sınırlarının genişlemesine ve dolayısı ile anlatım gücünün artmasına doğrudan olanak sağlayan dilbilgisi konuları olarak görülebilir.

Dilbilgiselleşme, kelime yapımı/sözlükselleşme ve fono-semantik başkalaşma süreçleri içerisinde yer alan unsurlar büyük oranda ve çoğunlukla değişim geçirirler. Bununla birlikte anlam olayları da kelimenin anlam sınırının değişmesine neden olabilir. Ancak bu değişim her zaman eski biçimbirim, kelime, yapı ya da anlamın mutlaka yok olmasını gerektirmez. Dolayısı ile eski şekil / anlam ve yeni şekil/anlam bir arada bulunabilir.

Dildeki unsurların eski şekil/anlamıyla yeni şekil/anlamının eşzamanlı olarak, aynı dönemde kullanılabilir olması tarafımızca *eşzamandalık* olarak tanımlanmaktadır. Bu konu üzerine ilk terim önerisi Demirci tarafından verilmiştir. Demirci, dilbilgisel unsurların aynı anda kullanılması durumuna *aynı anda var olma* adını vermiştir (Demirci, 2008: 138; 2014: 127). Dilbilgisel unsurların birlikte var olma durumu ve bu duruma dair verdiği terim önerisi şu şekilde anlatılmaktadır:

> *"Dilbilgiselleşmenin oluşum seyrini takip edebilmek için olaya eşzamanlı ve artzamanlı yaklaşılması gerekir. Tarihi dilbilim ve etimolojinin metot olarak kullandığı artzamanlı yaklaşım bizi değişimin başladığı muhtemel noktaya götürürken, dil birimlerinin hâlihazırdaki durumları ise eşzamanlı bir bakışla incelenir. Bu yaklaşımlardan hareketle dilbilgiselleşme konusunda karşımıza iki durum çıkmaktadır. Birinci durumda biçimbirim sözlük anlamını ve ilk işlevini devam ettirirken, ikinci durumda aynı biçimbirim farklı kullanıma ve işleve sahip olmaktadır. Başka bir ifadeyle bir biçimbirimin değişime uğramış şekli de değişmiş şekli de aynı anda dilde kullanımda olabilir. Bunu, aynı anda var olma (coexistence) terimiyle adlandırmanın doğru olacağı kanaatindeyiz*
>
> *(Demirci, 2008: 138).*

Araştırmacı, diğer çalışmasında dilde aynı orijine dayandıkları hâlde farklı görevlerde kullanılan elementlerin aynı ırmağın çatallanan kolları gibi birbirinden bağımsız olarak aynı zaman dilimi içerisinde varlıklarını devam ettirebildiklerini belirterek, bu duruma *aynı anda var olma* denebileceğini ya da *birlikte yaşama* ifadesinin de kullanılabileceğini ifade eder. Bahsi geçen çalışmada kelime, ek ve anlam boyutunun bu konuya dâhil olduğu örneklerle açıklanmıştır (Demirci, 2014: 127-128).

Bununla birlikte Demirci, *aynı anda var olma*nın gerçekleşme yönünü şu şekilde göstermektedir:

A 'bağımlı morfem' > A 'bağımlı morfem'
A 'bağımlı morfem' > B 'bağımsız morfem' (Demirci, 2008: 139).

Gösterilen gelişim tablosundan anlaşılacağı üzere bir bağımlı morfemin yine bağımlı bir morfem olarak işlemeye devam etmesi ya da bir bağımlı morfemin bağımsız morfeme dönüşerek hem bağımlı hem de bağımsız morfem olarak işlemeye devam etmesi söz konusudur.

Dilbilgiselleşme konusundaki en önemli çalışmalardan birisine imza atan Hopper ve Traugott (2003) çalışmalarında aynı anda dilde kullanılan unsurları doğrudan terim ile ifade etmemiştir. Dilbilgiselleşme basamakları anlatılırken *ayrışma* (divergence) başlıklı bölümde bağımsız kelimelerin dilbilgiselleşmeye uğrayarak bağımlı biçimbirim şeklini aldıklarında aynı zamanda bağımsız (autonomous) biçimbirim şeklinde de kalabilecekleri belirtilmiştir. Yani dilbilgiselleşmenin *ayrışma* sürecinde bağımsız biçimbirimler doğrudan bağımlı biçimbirimlere dönüşüp eski işlevlerini kaybetmeden birlikte yaşayabilirler (Hopper ve Traugott, 2003: 118).

Tüm bunlardan sonra dil içerisindeki *dilbilgiselleşme, kelime yapımı, sözlükselleşme, fono-semantik başkalaşma, ek kalıplaşması* ve *anlam olayları* gibi süreçler, birtakım biçimbirimlerin, kelimelerin yapısının ve anlamının değişmesine yol açmaktadır. Bu değişimler gerçekleşirken kimi örneklerde değişim öncesi ve sonrası dilde eşzamanlı olarak yaşamaktadır.

İster biçimbirim ister kelime isterse anlam boyutunda olsun, değişim süreci sonrası dil unsurlarının eski ve yeni şekillerinin dilde birlikte kullanılmasına *eşzamandalık* terimini

önermekteyiz. Eşzamandalık oluşturup bu şekilde birlikte yaşayan yapıları ifade etmek için de *eşzamanlı yapı* ifadesini tercih etmekteyiz. Örneğin, *-mAktA* eki gerçekleşmekte olan hareketi, oluşu ya da kılışı ifade etmektedir. Birleşik biçime sahip bu ek, *-mAk* mastar eki ve *-DA* bulunma hâl ekinin birleşiminden oluşmaktadır. Ancak, bu yapıların tamamı, yani *-mAk* ve *-DA* ile bunların birleşik şekli olan *-mAktA* ekleri dilde aynı zamanda da yaşamaktadır. Aynı şekilde *-yor* eki ve onun çıkış noktası *yürü-* (yorı-) fiili; *-DIr* eki ve *Dur-* (Tur-ur) fiili dilde birlikte kullanılmaktadır.

Kelime boyutunda örnek vermek gerekirse, *bakır* ve *mangır; barış* ve *varış* kelimeleri aynı kökten gelmelerine karşın bugün farklı sözlükbirimler hâlindedirler. Ancak her ikilinin dildeki kullanımı devam etmektedir. Aynı şekilde sözlükselleşme neticesi ortaya çıkmış olan *veryansın* gibi bir kelimedeki *ver-* ve *yan-* fiili ile kelimenin kendisi *veryansın* birlikte kullanılmaktadır.

Demirci, tarafından Türkçe çalışmalarına kazandırılan bu konuda, hem çağdaş hem de tarihî Türk lehçeleri oldukça fazla malzeme sunmaktadır. Böylesi bir konuya kısa ve akılda kalıcı olması nedeniyle *eşzamandalık* terimi teklif edilmiştir.

Eşzamandalık olayının ortaya çıkmasının dilbilgisel bağlamda birçok nedeni bulunmaktadır. Her biri dilin gelişip değişmesiyle doğrudan ilgili olsa da bunlar *dilbilgiselleşme, kelime yapımı ve sözlükselleşme, fono-semantik başkalaşma, ek kalıplaşması* ve *anlam olayları*dır. *Eşzamanlı yapıların* ortaya çıkış nedeni çoğunlukla dilin değişiminin oldukça dinamik bir süreç olmasındandır. Elbette bu süreç bunlardan başka nedenlere de dayanabilir. Temelde dilin değişip gelişmesini sağlayan, böylece biçim(birim), kelime ve anlam boyutundaki değişimlere neden olan her türlü etken, dolaylı da olsa *eşzamandalığın* ortaya çıkmasını sağlayabilir.

"Aynı anda var olma" terimini teklif eden Demirci'nin (Demirci, 2008; 2014) çalışmasından farklı olarak bu çalışmada *eşzamandalığın*, *eşzamanlı yapıların* ne/neler olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve dil içinde ne şekilde işlev gördüğü gösterilmiş, bunun ses, biçimbilgisi, sözvarlığı bağlamındaki görünüşü ile anlamsal alandaki izleri tartışılmıştır. Böylece konunun teorik sınırları çizilmeye çalışılarak bu teorik bilgiler örneklerle tanıklanmaya çalışılmıştır.

Dilbilgiselleşme, *kelime yapımı ve sözlükselleşme*, *fono-semantik başkalaşma*, *ek kalıplaşması* ve *anlam olayları* neticesinde ortaya çıkan yapılarda eşzamandalık meydana gelmektedir. Eşzamandalığın nasıl ortaya çıktığını anlamak için ise dil içi bu mekanizmaların nasıl çalıştığını anlamak faydalı olacaktır. Bu dil mekanizmalarının çalışma mantığı ve neticesinde ortaya çıkan *eşzamanlı yapılar* aşağıda gösterilmiştir.

1. Dilbilgiselleşme ve Eşzamandalık

Modern dilbilgisi çalışmalarında kimi zaman anlambilim alanında kimi zaman ise biçimbilim alanında değerlendirilen dilbilgiselleşme, temelde artzamanlı bakış açısıyla ele alındığında dildeki ögelerin değişimini ifade etmektedir. Bu değişim de genelde sözlüksel unsurların, dilbilgisel unsurlara dönüşümü olarak değerlendirilmektedir.

Dilbilgiselleşme terimi, ilk olarak Meillet tarafından kullanılmıştır. Bununla birlikte büyük dilbilgisi birliklerinin küçük dilbilgisi birliklerine dönüştüğü fikri, Horne tarafından XVIII. yüzyılın sonlarına doğru dile getirilmiştir (Lehmann, 2002: 1).

Gabelentz, dilbilgiselleşmenin temel iki eğilim sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu eğilimler *telaffuz kolaylığı* (ease of articulation) ve *ayrışma/başkalaşma* (distinctness) şeklindedir (Gabelentz, 1891: 251; Lehmann, 2002: 2). Buna göre dilde en az çaba yasasıyla paralel olarak kelimelerde sesler değişikliğe uğrayacak, neticesinde de yeni biçimler ortaya çıkacaktır.

Dilbilgiselleşme aşamaları Humboldt tarafından dört basamakta ele alınmıştır. Birinci basamakta kelimeler bir düzen içerisinde olmakla birlikte dilbilgisel ögeler bağımsız sözlük birimleri ve anlam ögeleri içerisinde saklıdır. İkinci basamakta bazı kelimeler yapısal ve dilbilgisel anlamlar arasında gidip gelen kararsız ögeler şekline gelecektir. Üçüncü basamakta ise kelimeler yine belirgin olmayan bir şekilde somut kelimelere ekleneceklerdir. Yani birer *klitik* haline geleceklerdir. Dördüncü basamakta ise bu yapılar artık biçimbirim şekline dönüşecektir (Lehmann 2002: 1).

Dilbilgiselleşme konusunda fikir belirten araştırmacılardan bir diğeri de Kuryłowicz'dir. Kuryłowicz, genel kanı olarak belirtilen kelimelerin dilbilgisi unsuruna dönüşmesi ile daha az kullanılan dilbilgisel unsurların daha yoğun kullanıldığı dilbilgisel unsurlara dönüşmesini de dilbilgiselleşme olarak değerlendirmektedir. Kuryłowicz, aynı zamanda bu sürecin tersinin *sözlükselleşme* olduğunu belirtmektedir (Kuryłowicz, 1965: 69).

Dilbilgiselleşme konusunda Meillet, dillerin ihtiyaç duyduğu ifadeler için yeni kelimeler türetmek durumunda olduğunu ve bunların sık kullanımı neticesinde de zayıflayarak daha düşük seviyeli basit dilbilgisel araçlara indirgendiğini, bunun da bir döngü olarak işlediğini belirtmektedir. Yani Meillet, sıklık ile dilbilgiselleşme arasında bağlantı kurmaktadır (Hopper ve Traugott 2003: 25).

Dilbilgiselleşme konusunda yapılmış en önemli çalışmalardan olan "Thoughts on Grammaticalization"da Lehmann, bağımsız biçimbirimlerin bağımlı biçimbirimlere dönüşmesinin yanında ses, anlam ve sözdizimi bağlamında da düşük dilbilgisel unsurların yoğun dilbilgisel unsurlar hâline gelmesini dilbilgiselleşme konusu altında değerlendirmektedir. Yani, Lehmann'a göre dilbilgiselleşme yalnızca kelimelerin eklere dönüşmesi değildir; ses, anlam ve sözdiziminin de bütün yapıyla etkileşime girmesidir. Lehmann aynı zamanda dilbilgiselleşmenin artzamanlı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir (Lehmann, 2002: vii, 10).

Lyons ise farklı dillerin dilbilgiselleşme konusunda farklı kategorileri (zaman, sayı, cinsiyet, durum, şahıs, görünürlük vb.) seçtiğini ve farklı kategorilerde dilbilgiselleşmenin gerçekleştiğini belirtmektedir (Lyons, 1977: 234)

Dilbilgiselleşme konusundaki en önemli kaynaklardan birisi Hopper ve Traugott'ya aittir. Dilbilgiselleşme çalışmalarının çerçevesini sözlük unsurlarının nasıl dilbilgisi unsurlarına dönüştüğünün ve yeni dilbilgisel unsurların yeni gramer unsurları ifade eder hâle geldiğinin izahı şeklinde çizmektedir. Yine diğer araştırmacıların söylediği gibi dilbilgisel unsurların daha yoğun işlevsel şekle nasıl geldiği de dilbilgiselleşmenin konusu olarak değerlendirilmektedir (Hopper ve Traugott 2003: 1-2).

Bybee ise dilbilgiselleşmeyi katmanlı bir süreç (gradual process) olarak ele almakta ve sözlüksel unsurların ekleşme yönünde hareket ettiğini ifade etmektedir (Bybee, 1996: 253).

Türkçede çeşitli çalışmalarda *gramerleşme* olarak da değerlendirilen dilbilgiselleşme, Vardar tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: *Dilin evrim süreci içinde bir sözlükbirimin biçimbirime dönüşmesi* (Vardar, 2002: 72; bk. Gökçe 2013; Salan 2014; Demirel 2015)

Türkçe fiil birleşmeleri bağlamında dilbilgiselleşme teorisi hakkında son zamanlarda yapılan önemli çalışmalardan birisi Gökçe'ye aittir. Gökçe, çalışmasında *gramerleşme* terimini kullanmış ve önce dilbilgiselleşme teorisini anlatmıştır. Dilbilgiselleşme süreçlerinden sonra Oğuz Türkçesindeki fiil birleşmelerinin dilbilgiselleşme bağlamında izahını yapmıştır (Gökçe, 2013). Bununla birlikte ister bağımsız bir sözlüksel birimin dilbilgisel işlevleri işaretlemesi olsun, ister düşük dilbilgisi kategorilerinin yoğun dilbilgisi kategorileri şekline yükselmesi olsun dilbilgiselleşme, Gökçe'ye göre biçimlerin kökenleri ve bunların gelişimiyle ilgilendiğinden teorinin asıl amacı dilbilgisel yapıların nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini açıklamaktır (Gökçe, 2013: 29-30). Gökçe, dilbilgiselleşme sürecinin birbiri ile ilişkili üç basamakta ortaya çıktığını ifade etmektedir:

-Anlamsızlaşma (desemanticazition) = anlam içeriğindeki kayıp.
-Kategorisizleşme (decategorialization) = bağımsız sözlüksel birimlerin ya da az çok gramerleşmiş birimlerin biçim sözdizimi özelliklerinde meydana gelen kayıp.
-Erozyon (ya da ses indirgemesi) = ses yapısındaki kayıp. (Gökçe, 2013: 30).

Tüm bunlardan sonra dilbilgiselleşmeyi dilin hem artzamanlı hem de eşzamanlı yapısı içerisinde bir sözlük birimi olan kelimelerin sözlük birimi olmaktan yavaş yavaş uzaklaşarak dilbilgisel bir öge hâline geldiği süreç olarak tanımlamakla birlikte, daha az yoğun dilbilgisi yapılarının daha yoğun dilbilgisi yapıları hâline gelişini ifade eden süreç olarak da tanımlamak mümkündür.

Dilbilgisel unsurlar dilbilgiselleşmenin yukarıda bahsedilen basamaklarından geçerken ses ve biçim olarak büyük oranda değişikliğe uğrarlar. Ancak bu değişiklik her zaman sözlük birim biçiminin yok olmasına neden olmaz. Yani dilbilgiselleşme sürecinden önceki bağımsız biçimbirim şeklindeki kelime, bu süreçten sonra bağımlı biçimbirim şekline dönüşse de eski şeklini yitirmek zorunda değildir. Dolayısı ile bir yapının dilbilgiselleşme öncesi şekli ile dilbilgiselleşme sonrası şeklinin aynı anda yaşadığını, dilde kullanım alanı bulduğunu görmek mümkündür. Bu sürecin sonucunda da eşzamanda yaşayan biçimler ortaya çıkar.

Dilbilgiselleşme süreçlerinden geçmesine karşın eşzamandalık özelliği gösteren yapıların bir bölümü şu şekilde gösterilebilir.

1.1. Dilbilgiselleşme ve Eşzamandalık Örnekleri

1.1.1. Biçimbirimsel Yapılar

Yürü- | -yor

-yor eki Türkçede sonradan ortaya çıkmış yeni bir ektir. Ergin, "*-yor* şimdiki zaman eki *yorı-* 'yürümek' fiilinin *yorı-r* geniş zaman şeklinden çıkmıştır." diyerek ekin etimolojisi hakkında bilgi vermektedir (Ergin, 2003: 296-297). *-yor* ekinin XIV. yüzyılın ortalarından itibaren şekillenmeye başladığını belirten görüşlere katılmadığını belirten Johanson, *- (I)yor* biçimine dayanan şimdiki zaman ekinin geç bir yenilik olduğunu ve bunun XVIII. yüzyıla kadar standart Osmanlı Türkçesinde çok kullanılmadığını, yaygınlaşmadığını söylemektedir (Johanson, 2009: 95). Adamovic de Johanson'un görüşüne paralel olarak yazılı kaynaklar incelendiğinde ekin XVIII. yüzyıldan geriye götürülemeyeceğini belirtmektedir (Adamovic, 1985: 158).

Johanson'un ekin XVIII. yüzyıla kadar yaygınlaşmadığı görüşü bu anlamda doğrulanabilir, ancak *-yor* ekiyle ilgili Adamovic'in yazılı kaynaklarda XVIII. yüzyıldan geriye götürülemeyeceği görüşüne XVII. yüzyılda kaleme alınmış olan Seyahatnâme'de bu ekin tanıklanmasıyla katılmak mümkün değildir (Hirik, 2014: 613). Aynı zamanda Mevlevî şairlerinden 'Abîrî'nin Kenzü'l-Esrâr adı çalışmasında da eke rastlanmaktadır (Çetin, 2008: 102). Bunula birlikte Hazai ekin Tezkiretü'l Evliyâ'da iki kez geçtiğini tanıklamıştır (Hazai, 2002). Her ne kadar ekin tarihlendirmesi konusunda farklı görüşler bulunsa da etimolojik yapısı bağlamında görüşlerin çok da farklılaşmadığı görülmektedir. *Yürümek* anlamındaki *yorı-* fiilin bugün Türkiye Türkçesinde ses değişiklikleriyle *yürü-* şeklinde yaşamaktadır. Bunun dilbilgiselleşmiş ve genelde şimdiki zaman eki görevinde kullanılan şekli *-yor* da Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır. Yani *yorı-* fiili *yürü-* şekline dönüşürken aynı zamanda *yor-* ekine de dönüşmüştür. Dolayısı ile sözlükbirimi şekli yaşayan ekin biçimbirim şekli de yaşamaktadır. Böylece dilbilgiselleşme süreci sonrası *eşzamanlı yapı* ortaya çıkmıştır.

Dur- | -DIr

Ergin, *durur<turur'*dan gelen –DIr ekinin bugün Türkiye Türkçesinde kuvvetlendirme ve ihtimal bildirdiğini belirtmektedir (Ergin, 2003: 330). Öner, ekin Eski Türkçe *tur-* fiilinin temel anlamdan yan anlama doğru çok anlamlı hâle gelişini şöyle belirtmektedir: "1. bulunmak, var olmak; 2. yaşamak; 3. kalkmak; 4. durmak, ayakta durmak; 5. hareketsiz kalmak, stop etmek". Bununla birlikte Öner, tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde ekin *turur > durur > -dur/ -dür > -dır / -dir > –dı / -di > -d / -t* şeklindeki gelişimini de tanıklamıştır (Öner, 2016: 9).

Bugün Türkiye Türkçesinde kuvvetlendirme ve ihtimal anlamı katan –DIr eki, Eski Türkçeden *turur-* fiilinin biçimsel olarak değişmesi ile kullanım sahasına girmiştir. Bununla birlikte bugün Türkiye Türkçesinde yine *dur-* fiili yaşamaktadır. Görüldüğü üzere ek, bir fiilden dilbilgiselleşme yolu ile biçimbirim hâline gelmiştir. Ancak bugün hem *dur-* fiili hem de *–DIr* eki eşzamanlı olarak dilde yaşamaktadır. Dolayısı ile bu ikisi *eşzamanlı yapı* olarak görev yapmaktadır.

İle | -lA

İle hem edat hem de bağlaç olarak kullanılan kelimelerden birisidir. *İle* kimi durumlarda ek biçimine gelerek *vasıta hâli eki* olarak da kullanılabilmektedir. Türkiye

Türkçesinde "*ile"*nin edat ve bağlaç olarak kullanımı devam etmekle birlikte bugün vasıta hâli olarak da kullanılması iki yapının *eşzamanlı yapılar* olduğunu göstermektedir.

Zarf-Fiil Ekli Yapılar: göre, diye, geçe

Bugün Türkiye Türkçesinde edat görevinde kullanılan dolayısı ile bağımlı biçimbirim olarak kabul edilen bu edatların birer fiil kökünden türedikleri görülmektedir. *Göre* edatı *gör-* fiilinin zarf-fiil eki *–e* almasıyla, *diye* edatı da *de-* fiilinin yardımcı ünsüz ve zarf-fiil eki *–e* almasıyla, *geçe* edatı ise *geç-* fiilinin *-e* zarf-fiil eki almasıyla türemiştir. Bu edatlar *gör-*, *de-* ve *geç-* fiil köklerinin farklı yapılarda bağımsız fiiller olarak hâlen kullanıldığı görülmektedir (Demirci, 2014: 127). Dolayısı ile bu edatlar ve bu edatların türediği fiil kökleri, Türkiye Türkçesinde eşzamanlı olarak yaşamakta ve *eşzamandalık* olayı ortaya çıkmaktadır. *Gör-* ile *göre*; *de-* ile *diye; geç-* ile *geçe* "eşzamanlı yapılar" olarak görev yapmaktadır.

Şahıs Zamirleri ve Şahıs Ekleri

Türkiye Türkçesinde kullanılan şahıs ekleri üç sınıfta ele alınmaktadır. Ergin, birinci tipteki şahıs ekleri adı altında şahıs zamiri kökenli olanları, ikinci tipteki şahıs ekleri ile iyelik kökenli olanları, üçüncü tipteki şahıs ekleri ile ise emir eklerini anlatmaktadır (Ergin, 2003: 283-288). Aynı şekilde Korkmaz da şahıs eklerinin bir bölümünün şahıs zamirinden ortaya çıktığını ifade etmektedir (Korkmaz, 2007: 571). Zamir kökenli şahıs ekleri, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek, gereklik ifadelerinin çekiminde kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde bu zamirler, şahıs eklerine dönüşmüş olsalar da zamir olarak dil içerisindeki işlevini sürdürmektedir.

Şahıs Eki	**Zamir**
-Im	ben
-sIn	sen
-Iz	biz
-sInIz	siz
-lAr	onlar

Tablo 1

Dolayısı ile dilbilgiselleşmiş yapılar olan şahıs ekleri, mevcut zamirlerle eşzamanlı olarak kullanılmakta ve eşzamandalık örnekleri olarak dilde yer almaktadır.

Birleşik Yapılı Ekler

Türkiye Türkçesinde eklerin bir bölümü birleşik yapıya sahiptir. Birleşik yapıya sahip bu eklerin bileşenlerinin bir bölümü dilde müstakil olarak da kullanılmaktadır. Yani ekin hem birleşik yapılı şekli hem de bu birleşiği oluşturan yapılar, dilde kullanım sahasına aynı anda çıkarak *eşzamanlı yapı* olarak kullanılır duruma gelmektedir. Bu birleşik yapılı eklerden bazıları şunlardır:

• ***İsimden isim türeten ekler****: -AdAk<-dA-k, -Ağı<A-gI; -dAk<-dA-k; -DAki<-DA-ki; -dIrIk<-dIr-Ik; -lAmA<-lA-mA; -sAk<-sA-k; -sIzlIk<sIz-lIk*

• ***Fiilden isim türeten ekler:*** *-AmAç<-A-mAç; -cAsInA<-cA-sI-(n)A; -DIkçA<-DIk-çA; -DIktA<-DIk-DA; -mAcA < -mA+cA; -mAksIzIn<-mAk-sIz-In; -mAzlIk<-mAz-lIk*

• ***İsimden fiil türeten ekler:*** *-Al-<-A-l-; -An-<-A-n-; -Ar-<-A-r-; -Aş-<-A-ş-; -At-< -A-t-; -kIr-< -k-(I)r-; -IAn-< -lA-n; -IAş-<-lA-ş-*

• ***Fiilden fiil türeten ekler:*** *-DIr-< -t-Ur-; -mAlA-<-mA-lA-;*

Bu eklerle birlikte *-mAlI <-mA-lI; -DIkCA<-DIk-CA; -sIzIn < -sIz-In* gibi ekler de birleşik ek yapısındadır ve bu yapıyı meydana getiren ekler ise eşzamanlı olarak kullanılmaktadır.

Enklitikler

Dilbilgiselleşme sürecinde yapısını bir bağımlı biçimbirime dönüştüren, fakat aynı zamanda bağımsız biçimbirim olarak da görev yapmaya devam eden yapılara *enklitik* denir. Crystal'e göre bağlı bulunduğu kelimeden önce ya da sonra gelebilen *klitikler* bulunmaktadır. Bağlı bulunduğu kelimeden önce gelen klitiklere *proklitik,* sonra gelenlere ise *enklitik* denmektedir (Crystal, 1944: 57). Klitiklerle[1] ilgili en kapsamlı çalışma Erdal'a aittir. Erdal, bu çalışmasında klitiklerin kelimelerden ve eklerden ayrışan yönlerini göstermektedir. Erdal'a göre klitikler bir fonolojik birim oluşturan fakat morfolojik birim olmayan, bağımsız bir kelimeyle anlam taşıyan yapılardır. Klitikler fonolojik seviyede eklerle ilgili gibi düşünülebilir, fakat morfolojik seviyede kelimedirler (Erdal, 2000: 41). Vardar, enklitik için *sonasığınık* terimini kullanmış ve bunu "vurgudan yoksun olan ve kendisinden önceki sözcükle birlikte bir vurgu birimi oluşturan öge" şeklinde tanımlamıştır (Vardar, 2002: 178).

Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan enklitikler, dilbilgiselleşme sürecinde ek formlarından tamamen sıyrılmış sayılmazlar. Dolayısı ile bu tür yapılar dönüşüm geçirmiş ve geçirmemiş şekilleriyle dilde eşzamanlı olarak kullanılmaktadır. Bu durumda enklitikler de *eşzamandalık* örneği olarak gösterilebilir. Aşağıdaki örnekler eşzamanlı olarak yaşayan bu enklitikleri örneklemektedir:

- (y)dI ~ -DI
- DA bağlacı ~ dahi
- iken ~ -(y)ken
- ile ~ -lA
- ise ~ -sA
- mI (Kelime ve ek gibi davranması)

Tasvir Fiilleri

a. Süreklilik Fiilleri [-(y)A, -(y)I, -(y)Ip + dur-, gel-, kal-, gör-, koy-]

Korkmaz, esas fiilin *-(y)A, -(y)I* ve *-(y)Ip* zarf-fiil biçimleri üzerine *dur-, gel-, kal-, gör-, koy-* yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulduğunu söylemektedir. Korkmaz, süreklilik fiillerinin, türlerine ve birleşme biçimlerine göre bir oluş ve kılışın belirli bir

[1] Ayrıca bk. Ercilasun 2008, İpek 2009, Çelikbay 2013, Ersoy 2013, Gül 2015

zaman içinde yapıladurma, bir zamandan beri yapılagelme veya belirli bir durumda kalakalma niteliğinde olduğunu belirtmektedir (Korkmaz, 2007: 152).

Süreklilik fiilleri içerisinde yer alan *dur-, gel-, kal- gör-, koy-* gibi örnekler, dilbilgiselleşme süreci sonrasında asıl fiil biçimlerinin içerdiği anlamı kaybetmiş ve birer biçimbirim hâline dönüşmüşlerdir. Süreklilik fiillerinde yer alan *dur-, gel-, kal- gör-, koy-* fiilleri bu tür kullanımlarda asıl fiil anlamlarını kaybedip gerçekleşmekte olan hareketin gerçekleşme tarzını ifade ederler. Bu fiiller, birleştikleri zarf-fiilli yapıların kılınış niteliğini tasvir eden işleve sahiptir. Bununla birlikte bu fiiller, süreklilik fiilleri içerisinde biçimbirim şeklinde görev yaparken Türkiye Türkçesinde diğer bağlamlarda bağımsız fiil olarak da yaşamakta ve *eşzamanlı yapılar* ortaya çıkmaktadır.

b. Tezlik Fiilleri [-(y)A, -(y)I + ver-, gel-]

Tezlik fiili yerine ivedilik fiili terimini tercih eden Banguoğlu, *-i* zarf-fiilleri üzerine *ver-* yardımcısının getirilerek birleşik fiil yapıldığını belirtmiştir. Bu fiillerde bahsedilen hareket, oluş veya kılış, ansızın ve kolaylıkla gerçekleşmektedir (Banguoğlu, 2007: 490). Ancak ver- dışında *gel-*[2] fiilinin de (çıkagel-) anlam bakımından tezlik bildirdiği görülmektedir. *Ver-* ve *gel-* fiili aslında kendine has bir anlam alanına sahiptir, ancak tasvirî fiil olarak kullanıldıkları durumlarda bir biçimbirim gibi görev yapmaktadır. Bugün Türkiye Türkçesinde dilbilgiselleşme sonrası ek vazifesi gören *ver-* ve *gel-* fiilinin eşzamanlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Dolayısı ile bu yapılar da *eşzamanlı yapılar*a örnek teşkil etmektedir.

c. Yeterlik Fiilleri [-(y)A + bil-]

Yeterlik fiilleri *-(y)A* zarf-fiil ekinden sonra bil- fiilinin yardımcı fiil olarak kullanılması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Oğuz grubu lehçeleri içinde yer alan Azerbaycan Türkçesinde yeterlik fiilinin olumsuz biçimi için de *bil-* yardımcı fiili kullanıldığı hâlde, Türkiye Türkçesinde *u-* yardımcı fiili üzerine *-mA* olumsuzluk eki getirilmesiyle yapılmaktadır (Korkmaz, 2007: 815). Dilbilgiselleşme süreçleri sonrası sözlükbirim olmaktan çok âdeta yeterlik yapısı bildiren, ek vazifesi gören *bil-*, Türkiye Türkçesinde yine bağımsız sözlükbirimi olarak da kullanılmaktadır. Eşzamanlı yapı olarak *bil-* oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

d. Yaklaşma Fiilleri [-(y)A + yaz-]

Yaklaşma fiilleri, bir fiil ya da isim+yardımcı fiil şeklindeki yapıların sonuna eklenen *-A* zarf-fiil ekiyle *yaz-* fiilinin birleşmesiyle kurulmaktadır. *(İsim)+(Yardımcı)/Fiil-(Zarf-fiil–A)+yaz-* yapısıyla oluşan yaklaşma fiillerinde *yaz-* fiili kendi anlamından tamamen sıyrılmıştır. Korkmaz, Eski Türkçede *yanılmak, hata etmek, günah işlemek* anlamlarındaki *yaz-* fiilinin zaman içerisinde sözlük anlamından ayrılarak bir dilbilgisi unsuru hâline geldiğini belirtmektedir (Korkmaz, 2007: 831). Bugün *hata etmek, günah işlemek* gibi anlamlarından sıyrılsa da Türkiye Türkçesinde *yaz-* fiili oldukça sık kullanılan bir fiildir. Bununla birlikte yaklaşma fiilleri içerisinde biçimbirim işlevli olarak da kullanılması fiilin eşzamanlı bir yapı olduğunu göstermektedir.

[2] Hirik 2014: 424

2. Kelime Yapımı, Sözlükselleşme ve Eşzamandalık

Her dil kendi ihtiyacı neticesinde evrendeki varlıkları, kavramları, hareketleri adlandırma ihtiyacı hisseder. Bunun için de temelde başvurduğu iki yöntem vardır. Bunlardan biri *kelime yapımı*, diğeri ise *sözlükselleşme*dir.

Yapısal olarak diller dünyada farklı gruplarda ele alınırlar. Dillerin yapı bakımından sınıflandırılmasında merkeze alınan ölçüt, kelime yapımındaki ağır basan yönüdür. Türkçede kelime yapımı çok çeşitli yollardan yapılsa da temelde *ekleme/türetme* bulunmaktadır. Elbette Türkçenin tek kelime yapım yolu *ekleme/türetme* değildir. Bunlardan başka *kırpma, eksiltme, karma, başharfleştirme, geri oluşum, işlev değişimi, genelleme, ikileme, birleştirme, kopyalama, yansıma, uydurma, eşleştirme* gibi yöntemleri de vardır.[3] Bu yöntemlerin hepsi aynı sıklıkta kullanılmaz. Dolayısı ile aynı oranda yeni kelimenin üretilmesini sağlamaz. Bununla birlikte dil kullanıcıları, bu yöntemlerden bazılarını zaman içerisinde kullanmayabileceği gibi yeni birtakım yöntemlerin de kullanılmasına olanak tanıyabilir.

Sözcük yapımı, esasında biçimbilgisel bir süreçtir, fakat birleşik sözcükler gibi çeşitli sözcükler söz konusu olduğunda sözdizimsel ve anlamsal boyutlar da ön plana çıkar (Sarı, 2015: 40).

Kelime yapımında dilin sahip olduğu belli başlı yöntemler kullanılmakta, o dilin içyapısına uygun yöntemler ise ağırlıklı olmaktadır. Kelime yapım yolları neticesinde oluşan kelimelerin bir bölümü dil içi çeşitli nedenlerle (ses, biçim, anlam) çoklu kullanım alanına sahip olabilmektedir. Her ne kadar yeni kelimeler kelime yapım yollarıyla türetilse de türetilmiş olan kelime aynı anda *eşzamanlı yapı* olarak kullanılabilmektedir. Dolayısı ile kelime yapımı da *eşzamandalığa* neden olan dilbilgisi olaylarından birisidir.

- *Birleştirme > keçi+boynuzu – Keçi, Boynuz* ve *keçiboynuzu* (eşzamanlı yapı)
- *Örnekseme > école>ekol ~ okul – ekol* ve *okul* (eşzamanlı yapı)
- *Uydurma > Selfie ~ Özçekim*[4] (eşzamanlı yapı)
- *Kırpma > otopark > (oto)park – otopark* ve *park* (eşzamanlı yapı)
- *Karma > olağanüstü hâl > ohal – ohal* ve *olağanüstü hâl* (eşzamanlı yapı)
- *Başharfleştirme > Türkçe Öğretim Merkezi > Tömer – Tömer* ve *Türkçe Öğretim Merkezi* (eşzamanlı yapı)
- *İşlev Değişimi > çekyat – çek, yat* ve *çek yat* (eşzamanlı yapı)
- *Birleştirme > karayolu > kara, yol* ve *karayolu* (eşzamanlı yapı)

Kelime yapma yolları neticesinde yeni anlamlar ve biçimler kazanan kelimeler, aynı zamanda yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere değişiminden önceki şekilleri ve anlamlarıyla da dilde yaşamaya devam etmektedir. Bu şekilde eşzamanlı yapılar ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki örneklerden başka Türkçede bu hususta oldukça fazla örnek

[3] Bu yöntemler hakkında detaylı bilgi ve örnekler için bk. Sarı 2015.

[4] Elbette bu iki kelime, *eşzamanlı yapı* olarak kullanılsa da burada dil kullanıcısının da tercihi önem kazanmaktadır. Bu iki kelimenin kullanımı tamamen konuşura bağlıdır. Konuşur kendi özgür seçimi (parole) neticesinde *selfie* terimini de *özçekim* terimini de tercih edebilir. Fakat bu durum aynı anlama gelen bu kelimelerin *eşzamanlı yapı* olmalarına engel değildir.

bulunmaktadır. Aşağıdaki şu kelimeler de kelime yapımı ve eşzamandalık hususunda örnek verilebilir:

- *ana ~ anayol, anabileşen, anadal, anayasa*
- *baş ~başöğretmen, başhekim*
- *ey oğul ~ ayol*
- *nasıl ~ ne+asıl*
- *niçin ~ ne+için*

Çeşitli çalışmalarda *sözlükleşme* [5] , *sözlükbirimselleşme* [6] , *sözcükleşme* [7] , *sözcükselleşme* [8] , *leksikalleşme* [9] , *leksikalizasyon* [10] gibi terimlerle de karşılanan *sözlükselleşme,* artzamanlı ya da eşzamanlı olarak insan zihnindeki kavramın dil içerisinde bilinen kelime yapım yollarının dışında fakat yine kendi içerisinde sistemi olan bir tür kelime ortaya çıkarma mekanizmasıdır.

Lehmann, sözlükselleşmeyi tanımlarken merkeze dilbilgiselleşmeyi almıştır. Dilbilgiselleşmenin tam tersi sözlükselleşme olarak tanımlanmaktadır (Lehmann, 1989). Ancak Lehmann sözlükselleşme dışı kelime yapım yollarını da bu kapsam içerisinde değerlendirmektedir. Ona göre dil içerisinde yer alan her türden kelime, ne şekilde ortaya çıkıldığına bakılmaksızın, insan zihninde sözvarlığı anlamında yer kaplamakta ve karşılık bulmaktadır. Dolayısı ile ortaya çıkmış her kelime sözlükselleşme sürecinin neticesinde var olmuştur (Lehmann, 2002). Sözlükselleşmeye bu bağlamda bakıldığında oldukça geniş kapsamlı olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Brinton ve Traugott, çalışmasında kelime yapımı ile sözlükselleşmeyi birbirinden ayırmaktadır. Biçimbilgisi neticesinde yeni kelimelerin ortaya çıkması kelime yapımı alanına girerken, sözlükselleşme ise sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi ve anlambilgisi bağlamında birçok kategorinin birlikte hareketiyle ortaya çıkmaktadır (Brinton ve Traugott, 2005: 34). Booij ise sözlükselleşmenin sözlükteki unsurların önceden kestirilemeyen özellikler kazanmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir (Booij, 2007: 316).

Demirci, çalışmasında leksikalizasyon terimini tercih ederek morfolojik unsurların zaman içerisinde kelime hâline gelmesi olarak tanımlamakta, kısaca ekin kelimeleşmesi olarak ifade etmektedir. *Benim cılarla cularla işim yok.* örneğinden hareketle bir ideoloji etrafından toplanmış insanları kastederek *-CI* ekinin bu örnekte kelimeleştiğini, benzer durumun batı dilleri kaynaklı *-izm* ekinde de olduğunu belirtmektedir (Demirci, 2014: 128).

Sarı ise çalışmasında sözlükselleşmeyi şöyle açıklamaktadır:

> *Sözlükselleşme, dildeki sözcük oluşumu, daha genel olarak da kavram karşılama sürecinin tamamlayıcı bir parçası olarak düşünülebilir ve bu sayede yeni bir sözlüksel birimin ortaya çıkışını, ayrıca sesbilgisel, biçimbilgisel, anlamsal ve sözdizimsel etkenlerle beraber kullanıma*

[5] Demircan 2010: 96
[6] Günay 2007: 284
[7] Durmuş 2012: 47
[8] Sarı 2013, Çetin 2016
[9] Bacanlı 2013: 27
[10] Demirci 2014: 128

> *bağlı olarak zaman içerisinde uğradığı anlam ve yapı değişikliklerini kendisine inceleme konusu yapan ve sözvarlığındaki düzensizlikleri açıklamaya çalışan ilkeler bütününün/kuramın adı olur. Sözlükselleşme, bunların yanı sıra, kurumsallaşma/uzlaşma (institutionalization / conventionalization) kavramları ile bağlantılı olarak, yeni türetilen sözcüklerin yaygın kullanım alanı bulmaları ve son olarak, önce zihinsel ardından yazılı sözlüğe girme süreçleriyle de ilgilidir.(Sarı, 2015: 88-89).*

Tüm bunlardan sonra sözlükselleşmeyi bağımsız bir sözlük biriminin dil içi süreçler sonrası ses, biçim, sözdizimi ve anlamsal bağlantılar ile kelime boyutunda sözlüklerde madde başı olabilecek nitelikte sözvarlığı unsurunun ortaya çıktığı süreç olarak ifade etmek mümkündür.

Gerek *kelime yapımı* gerekse *sözlükselleşme* sonrası ortaya çıkan kelimeler bu süreçlerden önceki biçimleriyle de dilde yaşarlar. Yani kelime yapımı ve sözlükselleşmeden önceki ses, biçim, sözdizim ya da anlam özelliği yaşarken aynı zamanda sözlükselleşme sonrası şekli de yaşamaya devam eder. Bu durum hem dilin işlerliğine katkıda bulunurken hem de *eşzamanlı yapıların* ortaya çıkmasına neden olur. Eşzamandalık niteliğine sahip kelimelerin ortaya çıkışının en önemli sebeplerinden birisi de böylece kelime yapımı ve sözlükselleşmedir. Sözlükselleşme süreci sonrası ortaya çıkan birtakım yapılar ve bunların eşzamandalık ilişkisi aşağıda örneklendirilmiştir.

Acil | Acil Servis: Eksiltme sonucu ortaya çıkan *acil* kelimesi ile aslında *acil servis* kastedilmektedir. Fakat bugün dilde acil ve acil servis kelimeleri *eşzamanlı yapı* olarak kullanılmaktadır.

Ağabey | Abi: Türkçe Sözlük'te (2011) büyük erkek kardeşi ifade etmek için hem *abi* hem de *ağabey* kelimesi bulunmaktadır. Bu iki kelime günlük hayatta eşzamanlı olarak kullanılmaktadır.

Bal | Balımtırak: Sebzecioğlu'nun çalışmasından alınan bu örnek, anlık oluşum[11] (nonce-formation) sonucu ortaya çıkan kelimelerden birisidir. *Bal* ve ondan türeyen *balımtırak* eşzamanlı yapılardır. (Sebzecioğlu, 2013: 28)

Cep | Cep Telefonu | Cep Telefonu Numarası: Dildeki en az çaba kanunu kelimelerin kısaltılarak kullanılmasına neden olmaktadır. *Cep telefonu* ya da bağlama göre *cep telefonu numarası* ifadesi yalnızca *cep* kelimesi ile ifade edilebilmektedir. Bu durumda *cep* kelimesi hem *cep telefonunun* hem de *cep telefonu numarasının* eşzamanlı ortağı olmaktadır.

CI, CU | -cI: İsimden isim türeten eklerden olan *-cI* eki, belirli bir fikir ve ideoloji çevresinde toplanan insanları da ifade etmede kullanılarak "Cı, Cu" şeklinde sözlükselleşmiştir. Demirci, "Benim cılarla cularla işim yok" şeklinde örnek ile bu durumu ifade etmektedir (Demirci 2014: 128). *-cI* eki ve *CI, CU* kelimeleri eşzamanlı yapılardır.

Dayalı döşeli (ev): Türkçede eksiltili kimi yapılar yeni kelimelerin ortaya çıkmasına neden olur. *Dayalı döşeli* ifadesi ev ifadesini nitelese de nitelenen olmadan da

[11] Anlık oluşum örnekleri için bk. Sebzecioğlu 2013

kullanıldığında aynı kavram anlaşılır. Dolayısı ile bugün *dayalı döşeli ev* yapısı ile bunun eksiltili hâli *dayalı döşeli* ifadesi eşzamanlı yaşayabilmektedir.

Dedikodu: Aslında iki çekimli fiilin dolayısı ile iki cümlenin bir araya gelmesiyle sözlükselleşmiş bu kelimede yer alan *de-* ve *k*o- fiili, *dedikodu* kelimesi ile eşzamanlı olarak kullanılmaktadır.

Demek*: Demek bunu yapan sendin!* cümlesindeki *demek*'in *de-* 'söylemek' eylemi ile hiçbir anlamsal ilgisi kalmamıştır ve bu yapı, bünyesindeki ad türeten *-mAk* ile donuklaşarak yapısal açıdan sözlükselleşmiş, fakat işlev açısından dilbilgiselleşmiştir (Sarı, 2015: 119). Bugün sözlükselleşmiş *demek* ise *de-* fiil kökü eşzamanlı olarak kullanılmaktadır.

Gecekondu*:* İzinsiz ve yasalara aykırı şekilde yapılan evleri ifade etmede kullanılan bu kelime iki bileşenden oluşmaktadır. Bu iki bileşen anlık oluşum neticesinde ortaya çıkmış, kurumsallaşarak[12] sözlükselleşmiştir. Bugün de sözlükte madde başı olarak yer almaktadır. Kelimeyi oluşturan *gece* ve *kon-* bugün dilde bu kelimedeki anlamından bağımsız olarak kullanılmaktadır. Yani *gece, kon-* ve *gecekondu* kelimeleri eşzamanlı yapılardır.

İzm(ler) | -izm: Bir ideolojiyi, fikri ifade etmede kullanılan -izm biçimbirimi ile bu biçimbirimin sözlükselleşmesi sonucu ortaya çıkan *bütün ideolojileri* ifade etmede kullanılan "*izm(ler)"* şeklindeki yapılar eşzamandalık örnekleridir: "*İzm'ler idrakimize giydirilmiş deli gömlekleridir.*" (Cemil Meriç – Bu Ülke)

Kabadayı*:* "Kendine özgü namus kurallarını esas alıp toplum kurallarının dışına çıkarak zorbalık yapan kimse" olarak tanımlanan kelimeyi oluşturan bileşenler *kaba* ve *dayı* kelimeleridir. Bu kelimelerin tamamı (kaba, dayı, kabadayı) dilde eşzamanlı olarak kullanılmaktadır.

Mışçı(lar) | -mIş*:* Aslında bir biçimbirim olan *-mIş* ve bu biçimbirimden sözlükselleşme sonucu bir şeyi yapmış gibi davrananları ifade etmede kullanılan *Mışçı(lar)/Muşçu(lar)* gibi örnekler sözlükselleşme sonucu ortaya çıkan eşzamandalık örnekleridir: *"Mış mışçılar iş başında."* (Turgut Çakır – Hoppala)

Ali Canip'in epope hakkında yazdığı makale yanlış, mış" demeğe başlamışlar. Tabiî onlardan işitenler de "yanlış, mış, mış" diye nakletmişler, meydana birçok "mış, mış, mış ve mışçılar çıkmış", o zaman Ziya Beye bir mektup yazdım, böyle "mış, mış mışçılar"a söylemedense nokta-i nazarını tespit etmesini rica ettim. (A. Canip Yöntem – Epope Asri Bir Nevi midir?)

Sanki*: San-* fiil kökünden oluşan *sanki,* bugün *san-* fiili ile çok bağlantılı değildir. Sözlüksel bir unsur hâline gelmiştir. *Sanki* ve *san-* bu durumda eşzamanlı yapı olarak kullanılmaktadır.

Sinekkaydı: Çok özenli tıraşı anlatan bu kelime *sinek* ve *kay-* bileşenlerinden oluşmuştur. *Sinek, kay-* ve *sinekkaydı* eşzamanlı olarak kullanılmaktadır.

Veryansın: "Acımadan, hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek" anlamındaki veryansın ifadesi *"ver+yan-sın"* şeklinde morfolojik yapıya sahiptir.

[12] Kurumsallaşma bir sözlükbirimin tarihindeki ikinci aşama, anlık oluşumun diğer konuşurlar tarafından bilinen bir kelime olarak benimsenmesidir. Akalın 2014: 19.

3. Fono-Semantik Başkalaşma ve Eşzamandalık

Fono-semantik başkalaşma terimi Türkçe dilbilgisi çalışmalarına Kara'nın teklifi ile dâhil olmuştur (Kara, 2004). Yaptığı çalışmada hem Türkçenin kendi sözvarlığı içerisinde yer alan kelimelerin fono-semantik başkalaşmalarını hem de batı ve doğu kökenli olarak Türkçenin sözvarlığına katılan kelimelerdeki fono-semantik başkalaşmayı örnekleriyle anlatmıştır. Fono-semantik başkalaşma kökteş kelimeler ile ilgilidir. Fono-semantik başkalaşma tek bir kelimenin Türkiye Türkçesi bünyesinde ses ve anlam bakımından farklılaşarak bağımsız kelimelere dönüşmesidir. Kısaca *fono-semantik başkalaşma,* aynı kökten gelen iki veya daha fazla kelimede görülen ses ve anlam farklılaşmasıdır (Kara, 2004: 9; 14). Fono-semantik başkalaşmada ortaya çıkan anlam ve ses değişmesinin hangisinin önce gerçekleştiği konusu da tartışmalardan bir diğeridir. Bu konuda Şçerbak, Eski Türkçede kelime yapmada ses değişmesinin büyük rol oynadığını belirterek, seslerin değişmesinin nedeninin anlam değişmesi olduğunu ifade etmektedir. Yani önce anlam sonra ses değişmesi gerçekleşmektedir (Şçerbak, 1994: 124).

Kara, *ısıt-* fiilinin Türkiye Türkçesinde *ısıtıcı, ısıtıl-, ısıtılma, ısıtış, ısıtma* şeklinde beş türevinin olduğunu, *ısıt-* fiilinden fono-semantik başkalaşma ile ortaya çıkan *sıtma* teriminin de *sıtmalan-, sıtmalanma, sıtmalı, sıtmalık* şeklinde dört türevinin olduğunu belirtmektedir (Kara, 2004: 17). Dolayısı ile fono-semantik başkalaşma, yeni kelime türetmede kullanılan bir yöntem olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte fono-semantik başkalaşma, kökenleri ortak kelimelerin ses değişiklikleriyle birlikte, başka anlamlarla da olsa, aynı anda yaşayabildiği bir dilbilgisi olayı olarak görülebilir.

Fono-semantik başkalaşma sonrası aynı kökten gelen fakat biçim ve anlam olarak farklı kelimeler ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile biçim ve anlam olarak farklı olan bu kelimeler, dilde eşzamanlı olarak kullanılmaktadır. Bunun neticesinde de aynı anda kullanılan *eşzamanlı yapılar* ortaya çıkmakta ve *eşzamandalık* olayı gerçekleşmektedir.

bakır ~ mangır: "Doğada bulunan bir element" olan *bakır* kelimesi, fono-semantik başkalaşma neticesinde "bakırdan yapılmış, iki buçuk para değerinde sikke" anlamındaki *mangır* kelimesine dönüşmüştür. Bu iki kelime bugün eşzamanlı yapılar olarak kullanılmaktadır.

barış ~ varış: Türkçedeki genel */b/-/v/* nöbetleşmesi sonucu ortaya çıkmış bu iki kelime farklı anlamlara sahip olmakla birlikte eşzamanlı yapılar olarak kullanılmaktadır.

bor ~ boz: "İşlenmemiş, taşlık, sert, ekilmemiş (toprak)" anlamına gelen *bor* kelimesi ile yine aynı anlamı içeren *boz* kelimesi, /r/-/z/ denkliği neticesinde birbirinden ayrılmış, aslında temeli aynı olan iki kelimedir. Türkçede bu iki kelime birlikte yaşamaktadır.

bölük ~ belik: *Bölük* kelimesinin anlamlarından birisi *"saç örgüsü"*dür. *Belik* kelimesi de yine *saç örgüsü* anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimeler fono-semantik başkalaşma sonucu birbirinden ayrılsa da çıkış noktası itibariyle aynıdır.

bud- ~ buy-: Bu iki kelime Türkçede *üşümek, soğuktan donarak ölmek* gibi anlamlarda kullanılmakla birlikte /d/</y/ nöbetleşmesi neticesi aynı kökten gelmesine karşın farklı kelimelermiş gibi görünmektedir. Bu iki kelime bugün Türkçede eşzamanlı olarak yaşamaktadır.

çabuk ~ çevik: Farsça "hızlı, tez" anlamındaki kelime çabuk kelimesi, */ç/* sesinin etkisiyle *çevik* şekline gelmiş, "kolaylık ve çabuklukla davranan, tetik" anlamında

kullanılır olmuştur. Bu durum kökleri eşzamanlı bu iki kelimenin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

oğlan ~ ulan ~ lan ~ la: Evlat anlamındaki *oğlan* kelimesinin fonetik farklılaşması neticesi ortaya çıkan *ulan, lan* ve *la* kelimeleri bugün çıkış noktalarının anlamından farklı anlama sahiptir. Bununla birlikte *oğlan, ulan, lan* ve *la* ifadeleri eşzamanlı olarak kullanılmaktadır.

Fono-semantik başkalaşma neticesinde aynı kökten gelmelerine karşın anlamları farklılaşan, dolayısı ile dilin farklı ögeleriymiş gibi davranılan kelimeler, dilde eşzamanlı olarak kullanılmaktadır. Yukarıda fono-semantik başkalaşma ve eşzamandalık ilişkisini örnekleyecek kadar malzeme verilmiştir. Daha fazla örnek için Kara'nın çalışmasına bakılabilir. (Kara, 2004)

4. Ek-Kalıplaşması ve Eşzamandalık

Eşzamandalığın ortaya çıkmasına neden olan dilbilgisi olaylarından birisi de ek-kalıplaşmasıdır. Ek kalıplaşması ile eklerin genel ve beklenen işlevlerinin dışında başka bir türde kullanılması kastedilmektedir. Kalıplaşmayı türetimden ayıran nokta, kalıplaşmaya uğramış olan ekin, kalıplaşma adından da anlaşılacağı üzere, türetim yolu ile yaptığımız kelimelerde olduğu gibi, herhangi bir canlı türetme eki özelliği taşımamasıdır. Burada ekin yapısından ve görevinden beklenen kurallı bir birleşme yerine, özel ve o kelimeye has bir kaynaşma vardır (Korkmaz, 1994: 2). Bununla birlikte Korkmaz, ek kalıplaşmasını bir çekim veya yapım ekinin bilinen gramer kurallarına bağlı belirli bir işlev ya da işlevlerle değil de eklendiği söz ile beklendiğinden ayrı yeni bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşması olarak da tanımlamaktadır (Korkmaz, 2007: 157).

Her ekin ağırlıklı olarak gördüğü işlev neticesinde eklerden beklenen birtakım özellikler ortaya çıkmaktadır. Örneğin, *-DI* eki bilinen geçmiş zaman eki olarak genelde işlev görmekte dolayısı ile bu ekten de genellikle bu işlevi yerine getirmesi beklenmektedir. Ancak dilin etkileşimli yapısı eklerin birçok görevde işlevsel olarak kullanılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Örneğin bu *-DI* eki, *şıpsevdi, hünkârbeğendi* gibi örneklerde zaman bildirme işlevinden çok yapım eki görevinde kullanılmaktadır. Bu ve benzeri durumlar Türkçe eklerde oldukça görülmektedir. Ek kalıplaşması olayı nitelik olarak ele alındığında dilbilgiselleşme safhalarından birisi gibi kabul edilebilir. Çünkü ek, ağırlıklı dilbilgisi işlevini bir yana bırakıp başka bir dilbilgisi işlevi de görür duruma gelmektedir. Ek kalıplaşmasının bu hususiyeti dilde eşzamanlı yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Aynı ek farklı işlevlerle eşzamanlı olarak kullanıldığından *eşzamandalık* gerçekleşmektedir. Aşağıda bu eklerden bazıları gösterilmiştir:

-AcAk eki hem gelecek zaman hem de sıfat-fiil eki olarak kullanılmaktadır: *yakacak, giyecek, gelecek vb.*

-AsI: Sıfat-fiil eki olarak kullanılan ek kimi kelimelerde kalıplaşmış ve fiilden isim yapan ek konumunda kalıcı isimler türetmiştir: *Veresiye, ölesiye, geberesice vb.*

-DA: Bu ek hem bulunma hali eki hem de kalıplaşarak isimden isim yapan ek olarak kullanılmaktadır: *gözde, sözde, yüzde vb.*

-DI: Temel görevi bilinen geçmiş zamanı bildirmek olan ek, kimi durumlarda birleştiği kelime ile kalıplaşarak yeni kelimelerin ortaya çıkmasını sağlar. Bu tip durumlarda yapım eki işlevi görmektedir: *İmambayıldı, şıpsevdi, gecekondu, çıktı vb.*

-mIş: Dildeki temel görevi öğrenilen geçmiş zamanı ifade etmek olan *-mIş*, sıfat-fiil yaptığı örneklerin dışında kalıplaşarak kalıcı isimler de türetebilmektedir. Böylece bu ek hem çekim hem de yapım eki olarak kullanılabilmektedir: *dolmuş, geçmiş* (eski zamanlar), *yemiş vb.*

-r/-Ar: Geniş zaman eki olan *-r/-Ar,* kimi kelimelerde kalıplaşarak kalıcı isimler de türetebilmektedir. Bu durumda hem geniş zaman hem de yapım eki olarak kullanılmakta ve eşzamandalık durumu ortaya çıkmaktadır: *döner, keser, gelir, gider, yazar vb.*

-mAk: Mastar eki olan *-mAk,* bugün kalıcı isimler de türetebilmektedir: *Kaymak, çakmak, tokmak vb.*

İyelik Ekleri: Bazı iyelik ekleri de kalıplaşarak kendi işlevlerinin dışında kullanılmıştır. Bu ekler Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Örneğin, *gibi* edatı, *kip* kelimesine üçüncü tekil şahıs iyelik eki *-i*'nin eklenmesi ile oluşmuştur. Bugün *gibi*, *kip* ve *-i* eki eşzamanlı yapılar olarak kullanılmaktadır.

Yukarıdaki ekler gibi birçok ek çeşitli çalışmalarda (Korkmaz 1994; Gülsevin 2004; Başdaş 2006) verilmiştir. Burada kalıplaşma ve eşzamandalık ilişkisini tanıklayacak kadar örnek gösterilmiştir.

5. Anlam Olayları ve Eşzamandalık

Dilin işlerliği neticesinde ortaya çıkan değişime ve gelişime açık oluşu, yalnızca seslerin, biçimbirimlerin ya da kelimelerin değişmesine yol açmaz, aynı zamanda anlam bakımından birtakım değişmelerin ortaya çıkmasına da neden olur. Anlamda meydana gelen değişiklikler de eşzamandalık bağlamında, dil olaylarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu da *anlam iyileşmesi*, *anlam kötüleşmesi* ve *anlam genişlemesi* ile gerçekleşmektedir. Anlam daralması ise eşzamandalık örneği ortaya çıkarmamaktadır. *Anlam daralması* bağlamında düşünüldüğünde, örneğin *erik* kelimesi *şeftali, kayısı, zerdali* cinsinden meyveleri anlatırken, bugün yalnızca bir türü karşılamaktadır. Dolayısı ile bugün tek bir türü karşıladığı için eşzamanlı yapı ortaya çıkaramamaktadır. Aynı durum, *hayvan, yemiş, davar* gibi kelimeler için de geçerlidir.

Anlam iyileşmesi, göstergenin eskiden taşıdığı anlamda bir iyileşmenin meydana geldiğini anlatır (Aksan, 2006: 91). Bir başka deyişle çağrışım alanı bakımından kötü, olumsuz değere sahip kelimenin çeşitli nedenlerle zaman içerisinde daha olumlu değere sahip olması olarak da tarif edilebilir. Anlam iyileşmesi ile her ne kadar kelimeler yeni anlamlar kazansa da kimi örneklerde eski anlamlarını yitirmezler. Yani eski, kötü anlamı ile birlikte yeni ve iyileşmiş anlamı birlikte yaşayabilmektedir. Anlam iyileşmesindeki bu durum, *eşzamandalık* olayının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin, *yaman* kelimesi "kötü, korkulan" anlamıyla daha çok kullanılırken bu anlamının yanında "Güç, etki veya beceri bakımından alışılmışın üzerinde olan (kimse)" anlamını da bünyesinde bulundurmaktadır. Dolayısı ile duygu değeri bakımından olumsuz olan kelime, zaman içerisinde olumlu bir anlama da gelmiştir. "Ahmet yaman bir delikanlıdır." gibi bir cümlede *yaman* kötü anlamını taşımamakta, aksine *iyi, tuttuğunu koparan* anlamını içermektedir. Bununla birlikte bağlama dayalı olarak "O, çok yaman birisidir." şeklinde *kötü* anlamıyla da kullanılabilmektedir. Dolayısı ile bir kelimenin hem kötü hem de iyi anlamı dilde eşzamanlı olarak kullanılabilmektedir. Bu da anlam iyileşmesi ve eşzamandalık ilişkisini göstermektedir. Örneğin, "Eşek gibi çalıştık; ama başaramadık."

gibi bir ifadede yer alan *eşek* kelimesi, aslında bir hayvan adıdır, ancak burada *çok çalışmayı pekiştirmek için olumlu anlamda* kullanılmış ve anlam alanı değiştirilmiştir. Dolayısı ile böylesi bir kullanımda eşzamandalık ortaya çıkmıştır.

Bilgisayardan manyak gibi anlar. şeklindeki bir cümlede yer alan *manyak* da benzer *çok iyi* ifadesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Benzer durumlar *deli gibi çalışmak, dehşet güzellik* vb. ifadelerde yer alan *deli* ve *dehşet* kelimeleri için de geçerlidir. Özellikle günlük konuşma dilinde bunlar gibi onlarca örnek bulmak mümkündür.

Anlam kötüleşmesi, artzamanlı bakış açısıyla kelimenin eskiden taşıdığı iyi anlamın zaman içerisinde çeşitli nedenlerle kötüleşmesi olarak ifade edilebilir. Karaağaç, anlam kötüleşmesinin eski devirlerde totemistik inançlarda ve alıntılarda bolca görülen bir anlam değişmesi olduğunu belirterek, iyi anlamlı bir sözün zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması olayı olduğunu ifade etmektedir (Karaağaç, 2013: 167). Kelimelerin anlam dünyasındaki bu kötüye doğru değişim de eşzamanlı yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Alçak kelimesi anlam itibariyle "yerden uzaklığı az olan, yüksek karşıtı" şeklinde bir anlama sahipken zaman içerisinde bu anlama "bile bile en kötü, en ahlâksızca davranışlarda bulunan, aşağılık, soysuz, namert, rezil, hain" anlamı da katılmıştır. Dolayısı ile anlamdaki kötüleşme ile birlikte kelimenin ilk anlamı da yaşamaktadır. Bu da anlam boyutunda *eşzamandalık* örneği olmaktadır. Örneğin, *yosma* kelimesi aslında güzel, fettan (genç kadın) anlamında kullanılmaktadır. Fakat bu kelime zaman içerisinde bu anlamını kaybetmeye başlamış ve olumsuz anlamda "kötü yola düşmüş kadın" anlamında kullanılır olmuştur. Fakat kelimenin iyi anlamı da günümüzde yaşamaya devam etmektedir. Bugün "Yosma" kelimesinin kişi adı olarak da kullanılıyor olması kötü anlamından bağımsız kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısı ile *yosma* kelimesinin hem iyi hem de kötü anlamı birlikte kullanılmaya devam etmekte ve eşzamandalık ortaya çıkmaktadır. Bir başka örnek olarak da *canavar* kelimesi verilebilir. Bu kelime aslında *canlı, mahlûk* anlamına sahipken zamanla *yırtıcı, vahşi* anlamına gelmiştir. Fakat bugün özellikle konuşma dilinde *"Canavar gibi araba/futbolcu."* şeklindeki kullanımlarda iyi anlamını da yaşatmaktadır.

Anlam genişlemesi, artzamanlı olarak bir varlığın ya da nesnenin tek birini ya da türünü ifade eden kelimenin zaman içerisinde o varlığın ya da nesnenin bütün türlerini anlatır duruma gelmesidir. Yani, dil göstergesi zaman içerisinde çeşitli nedenlere bağlı olarak çok fazla göndergeye sahip olabilmektedir. Karaağaç, anlam genişlemesini *sözlüksel anlam genişlemesi* ve *sözdizimsel anlam genişlemesi* olmak üzere iki kategoride değerlendirmektedir (Karaağaç, 2013: 165-166).

Kol, temelde insan uzvunu ifade eden bir kelimeyken zaman içerisinde *bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her biri, dal, şube* gibi anlamlar da kazanmıştır. Bugün Türkçe Sözlük'te (2011) *kol* madde başında toplam on üç adet anlam alanı bulunmaktadır. Bu anlam alanlarının her biri günümüzde eşzamanlı olarak kullanılmaktadır. Dolayısı ile anlam genişlemesi de eşzamandalığın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Benzer şekilde *alan* kelimesi de *düz, açık ve geniş yer, meydan, saha* anlamındayken bugün Türkçe Sözlük'te (2011) toplam sekiz anlam alanına sahiptir. Bu anlam alanlarının her biri Türkiye Türkçesinde kullanılmakta böylece anlam genişlemesi kaynaklı eşzamandalık ortaya çıkmaktadır.

Anlam olaylarından *anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi* ve *anlam genişlemesi* neticesinde eşzamanlı yapılar ortaya çıkabilmektedir. Çünkü *anlam iyileşmesi, kötüleşmesi* ve *genişlemesi,* her ne kadar kelimenin sahip olduğu anlamın değişmesine yol açsa da kimi durumlarda kelimenin eski ve yeni anlamı birlikte kullanılabilmektedir. Dolayısı ile anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi ve anlam genişlemesinin olduğu kelimelerin büyük bir bölümünde *eşzamandalık* da bulunmaktadır.

6. Sonuç

Her dilin artzamanlı ya da eşzamanlı olarak uğradığı değişiklikler, onların ses, biçim, kelime ve anlam düzeylerinde birtakım dilbilgisi olaylarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkçenin yüzyıllar boyu farklı coğrafyalarda konuşulup yazılan bir dil olması, onun hem diğer topluluklarla etkileşim içine girmesine neden olmuş hem de kendi içyapısında bazı dilbilgisel olayların gerçekleşmesine yol açmıştır.

Türkçede görülen *dilbilgiselleşme, kelime yapımı ve sözlükselleşme, fono-semantik başkalaşma, ek kalıplaşması* ve *anlam olayları* neticesinde, bu süreçler öncesi sahip olduğu işlev ya da anlama ek olarak yeni işlev ya da anlam kazanan ses, biçimbirim ya da kelimeler, eski biçim, işlev ya da anlamını her zaman kaybetmemiştir. Dolayısı ile eski biçim/işlev ya da anlamlarına ek olarak eşzamanlı kullanılan yeni biçim/işlev ya da anlamlar da kazanmıştır. Yani, bir sesin, biçimbirimin ya da kelimenin eski biçim/işlev ya da anlamıyla birlikte yeni biçim/işlev ya da anlamı aynı anda kullanılır hâle gelmiştir. Bu durum tarafımızca *eşzamandalık* olarak tanımlanmış, bu tür yapılar da *eşzamanlı yapı* olarak isimlendirilmiştir.

Dilbilgiselleşme sürecinin artzamanlı seyri içerisinden bağımsız biçimbirimden bağımlı biçimbirime olan dönüşümde, dönüşümden önceki bağımsız biçimbirim her zaman tamamen kaybolmamıştır. Dolayısı ile eski ve yeni şekil birlikte kullanılır hâlde dilde görev yapabilmektedir.

Kelime yapımı ve sözlükselleşme neticesinde ortaya çıkan yeni kelimeler, dilin mekanizması içerisinde farklı şekillerde birlikte kullanılabilmektedir. Örneğin, *birleştirme* sonucu oluşturulan kelimelerin bileşikleri eşzamanlı yapılar olarak kullanılmaktadır. Benzer durum *sözlükselleşme* sonrası ortaya çıkan kelimelerde de görülmektedir.

Fono-semantik başkalaşma neticesinde aynı kökten kelimeler, ses farklılıklarından dolayı bambaşka kelimeler hâline gelirler. Aynı kökten türeyen artzamanlı seyir içerisinde birbirinden ayrı düşen bu kelimeler eşzamandalık örnekleri olmaktadır.

Dilin anlam boyutu da eşzamanlı yapıların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Anlam iyileşmesi, kötüleşmesi ve genişlemesi neticesinde ortaya çıkan anlamlar dilde birlikte kullanılabilmektedir.

Eşzamandalığın *ses, biçimbirim, kelime* ve *anlam* boyutunda örnekleri görülebilmektedir. Eşzamandalık olaylarının en temel işlevi dilin işlerlik gücünü artırmaktır. Dil, sahip olduğu malzemeye yeni işlev ve anlamlar katarak ifade gücünü artırabilmektedir. Türkçede başta ağızlar olmak üzere çok sayıda eşzamandalık örneği tespit etmek mümkündür. Bu durum Türkçenin yüzyıllar boyunca ifade gücünün ne denli arttığının göstergesidir.

Kaynaklar

Adamovic, Milan. (1985). *Konjugationsgeschichte Der Türkischen Sprache*. Leiden: Brill.

Akalın, Şükrü Halûk (2014). "Türkçede Eksiltili Yapıdan Sözlükselleşme". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 31(2). 13-29.

Aksan, Doğan.(2006). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayın Evi.

Bacanlı, Eyüp. (2013). "Güney Sibirya Türk Dillerinde Birleşik Fiillerle İlgili Teorik Sorunlar". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6(24). 27-33.

Banguoğlu, Tahsin. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Başdaş, Cahit. (2006). "Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler". *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Bilkent Üniversitesi. 400- 406.

Booij, Geert.(2007). *The Grammar of Words - An Introduction to Morphology.* Oxford: Oxford University Press.

Brinton, Laurel J- Traugott. Elizabeth Closs. (2005). *Lexicalization and Language Change*. (Research Surveys In Linguistics.) Cambridge: Cambridge University Press.

Bybee, Joan L. (1996). "Productivity. regularity and fusion: how language use affects the lexicon". Singh. R. (ed.) T*rubetzkoy's Orphan: Preceedings of Roundtable "Morphology: Contemporary Responses"*. Amsterdam: John Benjamins Publication. 247-269.

Crystal, David. (1994). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics.* Blackwell. Oxford.

Çelikbay, Ayhan. (2013). "Yeni Uygur Türkçesinde Bir Enklitik Edatı: ze". *Turkish Studies*. 8(9). 977-987.

Çetin, Abdulbaki. (2008). "XVII. Yüzyıl Mevlevî Şairlerinden 'Abîrî ve İki Eseri". *Atatürk Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 38. 95-110.

Çetin, Osman Ali. (2016). *Gramerleşme ve Sözcükselleşme Bağlamında Eski Türk Dilinde Zarflar*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Demircan, Ömer. (2010). "-CI Eki Bir Niteleyici Türetir. Adlaştırmaz". *Türk Dili Dergisi*. 139. İstanbul. 90-113.

Demirci, Kerim. (2008)."Dilbilgiselleşme Üzerine Bir İnceleme". *Bilig*. 45: 131-146.

Demirci, Kerim. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular. Kavramlar. Teoriler*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Demirel, Ezgi. (2015). "Gramerleşme Süreçleri Bakımından Nevâdirü'ş Şebâb'da Tasvirî Fiiller". *Turkish Studies*. 10(8). 819-834.

Durmuş, Oğuzhan. (2012)."{-(y)ArAK} Zarf-Fiil Ekinin Kökeni Üzerine". *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 23. Ankara. 19-60.

Ercilasun, Ahmet Bican. (2008). "La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği' Teorisi". *Dil Araştırmaları Dergisi*. 2: 35-56.

Erdal, Marcel. (2000). "Clitics in Turkish". *Studies on Turkish and Turkic Languages. Proceedings of the Ninht International Conference on Turkish Linguistics*. Oxford. August 12-14. 1998. (edt.by Aslı Göksel and Celia Kerslake) Wiesbaden.

Ergin, Muharrem. (2003). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın.

Ersoy, Feyzi. (2013). "Çuvaş Türkçesindeki +lA Eki Üzerine". *Dil Araştırmaları Dergisi*.13. 57-71.

Gabelentz, Georg von der.(1891). *Die Sprachwissenschaft. Ihre Aufgaben. Methoden und bisherigen Ergebnisse.* Leipzig: Weigel Nachf. 2. überarbeitete Aufl.: Leipzig: Tauchnitz.

Gökçe, Faruk. (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Gül, Meltem. (2015). Kutadgu Bilig'de Enklitik Edatları". *The Journal of Academic Social Science Studies*. 34: 403-416.

Gülsevin, Gürer. (2004). "Türkçede 'Sıra-dışı' Ekler ve Eklerin Tasnif Tanımlanma Sorunu Üzerine". *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1267-1283.

Günay, Doğan. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Hazai, Georgy. (2002). "Vorstudien zur Altanatolisch-Türkischen Version des Taźkaratul Awliyâ von Farîduddîn 'Attâr". *Ar. Ott.*. XX. s. 269-274.

Hirik, Erkan. (2014). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Grameri: Fiil*. Kırıkkale Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Hopper, P. J.. Traugott. E. C. (2003). *Grammaticalization*. Second Edition. Cambridge Textbooks in Linguistics.

İpek, Birol. (2009). "Divânü Lugâti't-Türk'te Geçen Enklitik Edatları". *Turkish Studies*. 4(3). 1199-1212.

Johanson, Lars. (2009). "Türk Dillerinde Odaksıl Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği". *Bilig*. 49: 93-100.

Kara, Mehmet. (2004). *Ayrı Düşmüş Kelimeler*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karaağaç, Günay. (2013). *Anlam Bilimi ve İletişim*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Korkmaz, Zeynep. (1994). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep. (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kuryłowicz, J. (1965). "The Evolution of Grammatical Categories". *Diogenes* 13(51). 55-71.

Lehmann, Christian. (1989). "Grammatikalisierung und Lexikalisierung". *Zeitschrift für Phonetik. Sprachwissenscharft und Kommunikationsforschung* 42(1). 11-19.

Lehmann, Christian. (2002). "New reflections on grammaticalization and lexicalization". *New Reflections on Grammaticalization.* Ilse Wischer ve Gabriele Diewald (ed.). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 1-18.

Lyons, John. (1977). *Semantics.* 2 vols. Cambridge etc.: Cambridge University Press.

Öner, Mustafa. (2016). "Genel Türkçede Ekleşen Yardımcı Fiiller (Gramerleşme Üzerine Tarihî-Karşılaştırmalı Bir İnceleme)". *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*. 9-14.

Salan, Erkan. (2014). "Türkçede Bir Gramerleşme Örneği. -soñ <soñ". *Dil Araştırmaları Dergisi*. 14. 97-117.

Sarı, İsa. (2013). "Dil Etkileşimi Bağlamında Ses-Anlam Eşlemesi ve Türkçedeki Örnekleri". *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*-1: 1-27.

Sarı, İsa. (2015). "Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözlükselleşme". Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Sebzecioğlu, Turgay. (2013). "Anlık Oluşum ve Türkçede Anlık Sözcüklerin Oluşum Süreçleri Üzerine Bir Betimleme". *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature*. 10(3).17-47.

Şçerbak, Aleksandr Mihail. (1996). "Tarihî Bakımdan Türkçe Kelimelerin Şekil Yapısı". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 1994.123-130.

Vardar, Berke. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.